

<https://doi.org/10.31470/2706-7904-2021-16-189-193>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОМУНІКАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ МЕТАФОРИЧНОЇ НОМІНАЦІЇ

Certain Aspects of the Communicative Function of Metaphorical Nomination

Olga Lozova

Dr. Sc. in Psychology, Professor
Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine)

o.lozova@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-3549-195X>

Abstract

The metaphorical character of speech is one of the characteristics of its quality. The metaphor, if correctly understood by the recipient, allows for the specificity of the named object to be assessed, and gives enough signs for assignment of object to a certain class. The degree of metaphorical nominativeness can be interpreted as a special value - the degree of metaphorization of discourse, and as a reflective leap provoked by the metaphorized text. Reflection is a tool of reconciling the content of the communicator's past experience and the speech situation. Due to reflection, the analyzed situation acquires certain features of the situations previously learned by the listener and changes the attitude of the addressee to the already existing experience. The cognitive potential of a metaphor depends on how far the category of the new image is from the category to which the act of reflection is directed. Metaphorical nomination is a tool of verbal diversity that is effective in preventing satiation.

Key words: *metaphorical nomination, “reflective jump”, satiation.*

Вступ

Introduction

Мовлення – прерогатива вищих рівнів організації інтелекту: рівня дій, рівня концептуальних структур та рівня метапізнавальних координацій (Величковский & Капица, 1987). Якщо основною функцією рівня концептуальних структур є фіксація й поповнення концептуальної картини світу, то стосовно метафоричної номінації можна стверджувати її метапізнавальну функцію як чільну. Інакше кажучи, метафорична номінація для учасників комунікації є не стільки формою нового знання, скільки формою нового бачення світу або, вужче, – об'єкта номінації. Тому феномен метафоричної номінації неможливий без участі рефлексії, самосвідомості,

мовленнєвого контролю, швидкості пошукових дій і переносів у концептуальній системі – необхідних атрибутів творчого мислення.

Породження метафоричних висловлювань не можна віднести до галузі власне лінгвокреативних утворень, оскільки продукт метафоричної номінації не є мовним новоутворенням лексемного, граматичного або синтаксичного типу. Очевидно, що оперування смислами не передбачає обов'язкового втілення його результату (створення ситуативно «нового» концепту) у специфічній, особливій словесній оболонці. В цьому процесі актуалізується закон бідності мови, який дозволяє за допомогою обмеженого числа мовних одиниць висловити практично необмежену кількість значень. Водночас не можна говорити і про зміну в процесі метафоричної номінації комунікативного наміру мовця або про модифікацію функції мови. Психологічну детермінанту метафоричної номінації ми вбачаємо в метафоричній функції мислення.

Метою цієї розвідки є психологічне обґрунтування природи метафоричної номінації, визначення та опис її окремих комунікативних функцій.

Методи та методики дослідження *Methods and Techniques of the Research*

Під час дослідження використовувався аналіз загальнонаукової та спеціальної психолінгвістичної літератури, узагальнення, систематизація і синтез результатів теоретичного аналізу.

Результати *Results*

Розглянемо основну позицію комунікантів мовленнєвого спілкування: позицію мовця, який прагне, щоб його зрозуміли, і позицію реципієнта, який прагне зрозуміти. Оскільки розуміння є одним із наслідків рефлексії, то найважливіша функція метафоричної номінації полягає саме в пробудженні рефлексії. Ця основна функція спрямована на те, щоб сприяти встановленню зв'язків між вилученим із пам'яті минулим досвідом комуніканта і ситуацією, що представлена в мовленні як предмет говоріння. По-перше, завдяки рефлексії аналізована ситуація отримує певні ознаки раніше засвоєних слухачем ситуацій; по-друге, змінюється ставлення адресата до вже наявного досвіду. Для сприйняття метафоричного висловлення істотно важливо відчувати у мові формальні ознаки, що допомагають скерувати рефлексивний акт до того сегменту концептуальної системи, який найбільш перспективний з точки зору

виробництва нового досвіду. Тому метафорична номінація виступає засобом не лише пробудження, але й спрямування рефлексії.

Психолінгвістична сутність метафоризації дискурсу полягає, на наш вигляд, у поєднанні двох планів змісту мовленнєвого акту, що найбільш явно вказує на рефлексію як подвоєне відображення дійсності («Я» – «Не-Я»). Відповідно, міру метафоричної номінативності можна трактувати як особливу величину – ступінь метафоризації дискурсу, тобто ступінь використання раціонально спрямованих семантичних зрушень (Богин, 2001). Цей ступінь є оптимальним, якщо метафора дозволяє оцінити специфіку названого об'єкта і водночас передає достатньо ознак для віднесення об'єкта до певного класу.

Стикаючись із метафоричною номінацією, реципієнт постає не стільки перед завданням краще зрозуміти метафору, скільки перед завданням краще зрозуміти дискурс разом із нововведеннями, що були привнесені в нього метафорою. У нашій ситуації пізнавальний потенціал метафори залежить від того, наскільки віддаленою є категорія нового образу від категорії, на яку спрямований акт рефлексії. Іншими словами, наскільки великим є той рефлексивний стрибок, що провокується метафоризованим текстом. Чим далі «розведені» названі категорії, тим більшим є рефлексивний стрибок, і тим більшою буде ймовірність оновлення мисленнєвого досвіду реципієнта. Рефлексивний стрибок цінний тим, що стимулює особистість співвіднести досить віддалені між собою категорії, наприклад, свою власну суб'єктивність з оцінною діяльністю оточення.

Безсумнівно, що рефлексія, яка пробуджується метафоричним мовленням, сприяє появі нового досвіду реципієнта. Сила метафори в тому, що вона проривається через колишню категоризацію і встановлює нові логічні кордони на залишках колишньої (Богин, 2001). Взагалі будь-який фігуральний вислів створює на певний час труднощі для його рецепції, але саме за таких ускладнень нерелексивне смислове сприйняття переривається, і реципієнт свідомо чи, частіше, несвідомо входить в рефлективну позицію. Ситуація «Я зрозумів, але що саме я зрозумів?» свідчить про недостатність нерелексивного смислосприйняття та про необхідність власне розуміння. Очевидно, що в розмовному мовленні можуть бути невдачі при висвітленні та використанні метафоричного контексту, попри це метафоричність мовлення характеризує мовлення індивіда як якісне.

Однією з найважливіших функцій метафоричної номінації визнається функція схематизації діяльності при розумінні мовлення. Причина цього полягає в тому, що метафоризація чинить вплив не лише на найближче контекстне оточення, але поширюється на подальший розвиток дискурсу. При цьому в подальшому мовленнєвому контексті метафори упорядковуються з точки зору однорідності

рефлексивного стрибка, що лежить в основі їх розуміння, і сприймаються адресатом за типом реалізації очікувань.

Найтипівіша метафора, властива ідіолекту мовця, таким чином, полегшує розуміння дискурсу тим, що створює певну «жанрову своєрідність» цього ідіолекту. Тим самим метафора дозволяє реципієнту поводитися більш адекватно до ситуації говоріння (наприклад, студентові – адекватно до очікувань викладача).

Беззаперечною є функція метафори бути засобом вербального розмаїття, варіативності мовлення (Кравець, 2006). Відомо, що тривале тавтологічне використання певного терміна в монологічному мовленні (зокрема, у мовленні викладача) призводить до знецінення його для сприйняття аудиторією – настає так звана сатиація – стан семантичної пересиченості реципієнта, за якого він перестає сприймати слова як стимулятори думки і почуття. У цьому випадку здатність до метафоричної номінації постає одним із засобів профілактики сатиації. Ідіолект мовця тим імовірніше досягає комунікативної успішності, чим менше в ньому мовленнєвих стереотипів, чим менш передбачуваним є кожен наступний елемент. Мовлення риторично підготовленої людини завжди дещо несподіване, і метафора – блискучий спосіб надати ідіолекту мовця особливої привабливості.

Висновки *Conclusions*

Метафоричність мовлення – одна з характеристик його якості. Метафора, сприйнята і зрозуміла реципієнтом правильно, дозволяє оцінити специфіку названого об'єкта і водночас передає достатньо ознак для віднесення об'єкта до певного класу. Міру метафоричної номінативності можна трактувати як особливу величину – ступінь метафоризації дискурсу, як рефлексивний стрибок, що провокується метафоризованим текстом. Рефлексія являє собою засіб узгодження змісту минулого досвіду комуніканта та ситуацією говоріння. Завдяки рефлексії аналізована ситуація отримує певні ознаки раніше засвоєних слухачем ситуацій та змінює ставлення адресата до вже наявного досвіду. Пізнавальний потенціал метафори залежить від того, наскільки віддаленою є категорія нового образу від категорії, на яку спрямований акт рефлексії. Метафорична номінація – інструмент вербального розмаїття та засіб профілактики сатиації.

Література
References

- Богин Г.И. (2001). Обретение способности понимать. *Введение в филологическую герменевтику*. Москва: Психология и Бизнес ОнЛайн.
- Величковский, Б.М., & Капица, М.С. (1987). Психологические проблемы изучения интеллекта. Е.П. Велихов (Ред.), *Интеллектуальные процессы и их моделирование* (с. 120-141). Москва: Наука.
- Кравець, Л.В. (2006). Метафора у лінгвофілософських теоріях ХХ століття. *Українська література у загальноосвітній школі*, 6, 42–45.